

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE KOOPERATİFLER (II)*

Çeviren: Yusuf ALPER**

III. KOOPERATİFLERDE FİNANSMAN PROBLEMLERİ FİNANSMAN PROBLEMİNİN BOYUTLARI

A- ARTAN FİNANSAL İHTİYAÇLAR

Kooperatiflerin finansman konusunda karşılaştıkları güçlükler, bu tebliğin ikinci bölümünde açıkladığımız yönetimle ilgili problemlerden daha güç ve daha çetindir. Bütün gelişmiş ülkelerdeki tarımsal üretim, işleme, pazarlama birlikleri, tüketim kooperatifleri ve işçi üretim birlikleri yapmış oldukları ticari işlemlerde finansman güçlükleri ile karşılaşmaktadırlar. Karşılaşılan bu güçlüklerin nedeni, kooperatiflerin her geçen gün daha fazla ve daha uzun vadeli sermayeye ihtiyaç duymaları gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Sermaye piyasasındaki daralma ve finansman kaynaklarının pahalılığı nedeni ile bu ihtiyaca cevap verilememektedir.

Yakın zamanda meydana gelen ekonomik ve sosyal değişmeler, diğer şirketler gibi kooperatiflerde daha sermaye yoğun üretim teknikleriyle çalışmaya zorlamıştır. Kooperatif işletmeleri daha sermaye yoğun tekniklerle çalışmaya zorlayan bu değişiklikleri ve gelişmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Hızlı kentleşme, sonucunda ortaya çıkan yeni alışveriş merkezleri ve araba ile alışverişin gelişmesi,
- Yeniliklerin daha hızlı olarak yayılması ve otomasyon,
- Üretim ve dağıtım işlemlerinde büyük ölçekli ünitelerin ortaya çıkması,
- Toptan satış işlemlerinin merkezileşmesi, satın alma, depolama ve taşıma faaliyetlerinin büyük hacimlerde yapılmaya başlaması,
- Ürün çeşitlemesinde rasyonelliğin gelişmesi,
- Yeni hizmet şekillerinin gelişmesi,
- Pazarlama, reklam ve araştırma-geliştirme işlemlerinin daha pahalı olması ve,
- Kooperatif işletmelerde uzun dönemli planlama faaliyetlerinin yapılması.

* Bu çeviri, *Uluslararası Kooperatifçilik Birliği'nin (ICA), 1972 yılında Varşova'da yapılan 25. kongresine sunulan bir tebliğden yapılmış, çevirinin ilk bölümü derginin bundan önceki sayısında yayımlanmıştır.*

** Araş. Görev.; *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.*

Kısaca belirtmek gerekirse, fabrikaların ve modern çiftliklerin standartlaştırılmış ürünlerini etkin bir şekilde üretmek ve dağıtmak için daha fazla sabit kıymete ve daha uzun dönemli sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında enflasyon, yükselen faiz hadleri, artan iş riskleri uzun dönemli sermaye ihtiyacını karşılamada güçlük çıkaran faktörler olmaktadır.

B- SERMAYE ELDE ETMEDE KOOPERATİFLERİN DİĞER ŞİRKETLERE GÖRE KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLER

Kooperatifler iki faktöre bağlı olarak piyasadaki diğer rakiplerine göre daha güç mali kaynaklar bulmaktadırlar. Kooperatiflerin karşılaştığı finansal problemlerin bir yönünü oluşturan bu iki faktör şunlardır:

1) Kooperatifçilik prensipleri gereği olarak sermayeye sınırlı getiri verilmesi, tüketim kooperatiflerinin karşılaştığı finansal güçlüklerin bir nedeni olmaktadır. Bu prensip, sermayeye ödenecek getirinin önceden belirlenen bir miktar veya sabit bir oran olmayacağı anlamında olmak üzere esnek bir uygulama imkânına sahiptir. Bu prensiple sağlanmak istenen, kooperatiflerin sermaye elde ederken mevcut ekonomik şartlarda en ekonomik kaynağı seçmelerini ve fazla maliyete katlanmamalarını sağlamaktır. Nitekim bu prensibe uygun olarak bir çok ülkede kooperatiflerin *pay senetlerine** ödeyeceği maksimum getiri haddi yasalarla sabit bir oran olarak tespit edilmiştir. Aşağıda bazı ülkelerde bu uygulama sonucunda belirlenen sabit getiri oranları görülmektedir:

- İsveç, KF, — % 5
- Danimarka, FDP, — % 6
- Fransa, SCOP, — % 6
- Avustralya'da % 6'dan % 8'e varan değişik oranlar veya değişik eyaletlerdeki banka faiz hadlerinin % 5 fazlası,
- Yeni Güney Galler, — % 10
- Japonya, — % 10
- İsviçre, — uzun dönemli borçlar için cari olan faiz haddi, bugün için bu oran % 7 dir.

Bazı ülkelerde kooperatif borçlarına ödenecek faiz hadleri için de yasal bir sınırlama getirilme yoluna gidilmiştir:

- Finlandiya, — Banka faiz haddi,
- SCOP, Banka faiz haddinin % 2 fazlası,
- İngiltere, — Banka faiz haddinin % 2 — % 5 fazlası.

* Konu içinde de yer yer bazı özellikleri belirtilen kooperatif işletmelerin pay senetleri, diğer şirketlerin sermaye temininde kullandıkları hisse senetlerinden farklı özelliklere sahiptir. Kooperatif üyelerinin alabileceği pay senedi sayı veya belli bir değerle sınırlıdır. Kooperatif ortağı kaç pay senedine sahip olursa olsun yalnızca bir oy hakkına sahiptir. Pay senetlerine faiz ödenip ödenmeyeceği bir çok ülkede yasalarla kooperatif tüzüklerine bırakılmış, ayrıca üst sınırlar getirilmiştir. Bu özellikler pay senetlerini hisse senetlerinden ayırmaktadır. Çeviride kooperatiflerin bu özelliği dikkate alınarak "SHARE CAPITAL" pay senedi ile sağlanan sermaye olarak çevrilmiştir.

Bu tür sınırlamaların, kooperatiflerin rakipleri ile karşılaştırıldıkları zaman finansal konularda daha dezavantajlı olduklarını ortaya koymaktadır. Bir özel şirket, yatırım için tasarruf yapan ve bunu değerlendirmek isteyen herkese hisse senedi satabilir ve bu tasarrufları kendine aktarabilir. Satışa çıkardığı hisse senetleri ile belli bir getiri ödemeyi, hisse senedinin ve hisse senedinin temsil ettiği varlıkların değerinde bir artmayı, ayrıca sahip olunan hisse senedi sayısına bağlı olarak şirket yönetiminde söz sahibi olmayı tasarruf sahiplerine sunar. Halbuki sermayelerini artırmak isteyen kooperatifler pay senetlerini yalnızca sınırlı tasarruf gücüne sahip olan, hatta çok zaman bunları bile ödeyemeyen kooperatif ortaklarına satmak zorundadırlar. Pay senedi alan ortak bir oy hakkına sahiptir ve elde edeceği getiri hadi çok düşük olduğu gibi sermaye getirisi bekleme ümidine de sahip değildir.

Kooperatifçilere göre pay senedi ile sağlanan sermaye ile ödünç alınan sermaye arasındaki ayırım gerektiği kadar açık olarak yapılmamıştır. Eğer bir pay senedinin getirisi sınırlı ve ilave bir oy hakkı sağlamıyorsa, yatırımcı için pay senedi almak değil ödünç para vermek daha avantajlı olmaktadır. Kaldığı ödünç verme halinde eğer şirket iflas ederse birinci derecede alacaklı olma avantajı da verilmiştir.

Sonuç olarak, kooperatiflerin tasarruflarını değerlendirmek isteyen yatırımcılar için özel şirketlere göre daha dezavantajlı olduğunu söyleyebiliriz. Tasarruf sahipleri, zaten sınırlı olan sermaye için yapılan rekabeti çok iyi bildiklerinden, bilinçli olarak davranmaya ve maksimum getiri, maksimum likidite ile minimum risk kombinasyonunu sağlayan alanlara yatırım yapma çabası içine girmektedirler.

2) Kooperatiflerin finansman konusundaki diğer dezavantajlı oldukları nokta, geçen on yıllık dönemde büyük şirketlere göre kendi öz kaynaklarını daha yavaş harekete geçirmiş olmalarıdır. Bu nedenle sermaye birikimini daha geç sağlayan kooperatif işletmelerde öz sermaye / ödünç alınan sermaye oranı diğer şirketlere göre daha kötü durumdadır. Kooperatifler sermaye bulmak için ödünç alma yoluna daha sık başvurmuşlar, ödünç verenlerde istenildiği anda geri çekilebildiği için kooperatiflere yatırım yapma yolunu tercih etmişlerdir. Halbuki diğer şirketler hisse senedi çıkararak transfer edilebilen ve bu yolla sürekliliği sağlanan öz sermayeyi daha fazla elde etmişlerdir.

Kooperatif işletmeler faaliyet dönemi sonucunda elde ettikleri kazancın büyük bir bölümünü dağıtmak yoluna gitmektedirler. Bu da sonuçta, üretim ve ticari faaliyetlerinde kullanabilecekleri önemli bir finansman kaynağından onları mahrum bırakmakta ve finansman konusundaki problemleri artmaktadır.

Kooperatif işletmelerde yeniden yatırım için kullanılacak finansman kaynaklarının yetersiz olmasının bir diğer nedeni olarak daha yüksek kâr payı dağıtma veya risturn dağıtma yoluna gitmeleridir. Kooperatif yöneticileri üyelere mümkün olduğu kadar cazip görünebilmek için bazen yıllık yedek akçelerde bir azalma pahasına bile olsa, yüksek oranda bir kâr payı dağıtma yolunu tercih etmektedirler. Kooperatif yöneticilerini böyle bir yolu seçmeye zorlayan, çok zaman birçok ülkenin bu konudaki yasal düzenlemelerinin getirdiği zorunluluklardır. Ne şekilde olursa olsun böyle bir metod kooperatiflerin finansman yapısını bozmakta, karşılaştıkları finansman güçlüklerini artırmaktadır.

Pay Senetleri İle Sermaye Elde Etme

Bütün kooperatif örgütler üyelerine pay senedi satarak kuruluş sermayesini artırma imkânına sahiptirler. Bunun yanında özel nitelik taşıyan uzun veya kısa dönemli, istenildiği anda geri çekilebilen pay senedi veya tahvilat çıkarabilirler. Bazı ülkelerde üyelere yönelik olarak bir kısım sosyal tasarruf hesaplarının açılmasına ve bu yolla da sermayelerini artırma imkânı tanınmıştır. Bütün bu yöntemlerde dikkatimizi çeken, sermaye artırma yollarının yalnızca üyelere yönelik olması ve onlarla sınırlı kalmasıdır.

Bununla beraber kooperatif üyelerinin pay senedi şeklinde ellerinde tutabilecekleri sermayenin oranı da kooperatif hareketler arasında büyük farklılıklar arz etmektedir.

Bu oran Hollanda'da sıfır, İngiltere'de % 85, diğer ülkelerde ise bu iki değer arasında yer alan bir oran olarak belirlenmiştir. Diğer ülkelerdeki oranlar aşağıda yaklaşık değerlerle gösterilmiştir:

- Avusturya ve Finlandiya (KK) da, % 8
- İsveç'te (KF), % 17
- Avustralya'da, % 50
- İsveç tanım kooperatiflerinde, % 55
- Fransa'da (işçi üretim kooperatifleri), % 70
- Japonya tüketim kooperatiflerinde, % 77.

Norveç'te bu oran üyelere olan aşırı güven nedeniyle, kısmen de zorunlu olarak, oldukça düşük bir değer olarak tespit edilmiştir. Federal Almanya'da yasalar pay senetlerine kâr ve faiz ödenmesine izin vermediği için, şirketlerin çıkardığı hisse senetlerine göre daha dezavantajlı olmakta, üyeler zorunlu olarak pay senetlerini yükseltmektedirler. Bu ülkede kooperatifler kâr veya faiz ödemesi yaptıkları zaman daha ağır vergi yükümlülüğüne tabi tutulmuşlardır.

Kooperatiflerin finansman problemlerini çözmede pay senedi ile elde edilen sermayenin önemi ve yararlılığı geniş bir kesim tarafından kabul görmekte, aşağıdaki başlıklar altında tartışılan görüşler gündeme getirilmektedir;

A) PAY SENETLERİNİ YATIRIMCILAR İÇİN DAHA CAZİP HALE GETİRME

Kooperatifler, üyelere ve/veya halka açık satışlarda pay senetlerini daha cazip hale getirerek potansiyel yatırımcıların tasarruflarını çekebilmek için şu metodları benimseyebilirler:

- 1) Pay senedi başına daha yüksek oranda kazanç sağlamak,
- 2) Çok çeşitli ve esnek pay senetleri çıkarmak,
- 3) Pay senetlerine sahip olmayı kısıtlayan faktörleri ortadan kaldırmak.

Pay Senetlerinin Getirisi

Daha önce belirttiğimiz yasal sınırlar içinde, kooperatif pay senetlerine daha yüksek getiri verilmesi bir yol olarak benimsenebilir. Kooperatif ortakları kendi örgütlerine yatırım yaptıkları zaman kazançlı çıkacaklarına inanırlarsa, tasarruflarını

kendi örgütlerinde değerlendirme yoluna gideceklerdir. Tasarrufların ne şekilde değerlendirileceği konusunda piyasa faktörleri birinci derecede tayin edici faktör rolü oynayacaklardır. Enflasyonun hızla arttığı ve gayrimenkul değerlerin hızla değer kazandığı dönemlerde tasarruf sahipleri kooperatiflere yatırım yapma yoluna gitmeyeceklerdir. Aynı şekilde, enflasyonun sürekli olacağı konusundaki beklentiler ve teknolojik gelişmenin sermayeye duyulan ihtiyacı artıracacağı inancı, tasarruf sahiplerini etkileyen unsurlar olmaktadır. Fakat yakın gelecekte bu tür beklentilere bağlı olarak sermaye sahiplerinin büyük kazançlar sağlayacağı konusunda bazı şüpheler vardır. Bu nedenle kooperatif pay senetlerinin sağladığı getiriye artış yönünde bir esneklik verilirse, sermaye bulmada kooperatiflerin avantajlı olacakları belirtilmektedir.

"Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdeki mevcut şartlar faiz haddi sınırlamalarında bazı esnek uygulamalara başvurulmasının zorunlu hale geldiğini ortaya koymaktadır. Eğer kooperatifçilik hareketinde daha gelişmiş olan özel sektörün yalnızca bir takipçisi değil, fakat aynı zamanda ekonomik sistemin gelişmesine öncülük edecek ve yeni gelişmeler sağlayacaksa, sermaye temini —eski-den mümkün olmayan bir şekilde— bütün yönleriyle daha dinamik olarak ele alınmalıdır. Bu tür bir uygulama, başlangıçta belirlenen kooperatifçilik ilkelelerinden bir sapma değil, yalnızca bu ilkelerin daha esnek bir uygulaması olacaktır. Eğer kooperatifler, kooperatifçilik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalarak yasal faiz haddinden daha fazla ödeme yapılmayacak derlerse, faiz hadlerinin kısa dönemde piyasada cari olan kısmen standart bir had üzerinden mi, yoksa uzun dönemde yasal faiz haddiyle mi belirleneceği konusunda, kooperatif örgütleri arasında herhangi bir fark kalmayacaktır. Eğer kooperatifler, üyelerini yatırımlarını kooperatiflerde değerlendirdikleri zaman kayba uğramayacakları konusunda inandırmaları gerekirse daha yüksek bir faiz ödemeye razı olmaları gerekmektedir. Çünkü diğer işletmelere yapılan yatırımların gerekçesi yalnızca dağıtılan kârlar değil, aynı zamanda sermayenin artan değeridir. Kooperatifler oto finansmanın bütün avantajlarından faydalanmak için yüksek faiz ödemesini kabul etmek zorunda kalacaklardır (I.C.A. Kooperatifçilik Prensipleri Komisyonu Raporu, 1967)".

Kooperatiflerin pay senetleri ile sağladıkları sermayeye sınırlı getiri vermelerinin yasalarla düzenlenmesi beraberinde birtakım sakıncaları da getirmektedir. Zaten ekonomik şartların hızla değiştiği dünyamızda önceden belirlenmiş bir haddin uygulanmasının gerekçesini anlamak güçtür. Alternatif çözüm yolu olarak, kooperatif hareketin vekilliği altında mevcut şartlara daha kolay uyum sağlayabilen ve daha esnek olarak getiri hadlerini belirleyen bir idari örgütün oluşturulması öne sürülmektedir.

Hissedarlığın Kısıtlanması

Kooperatif üyelerinin elde tuttuğu pay senedi sayısının sınırlı olmasının kaldırılması bir diğer öneri olarak ileri sürülmektedir. Bazı ülkelerde pay senetlerine getirilen sınırlamalar miktar üzerine olmuştur. Bazı ülkelerde ise bu sınırlama, bir oran olarak belirlenmiştir.

"İsviçre, Fransa (SCOP) ve Hollanda'da üyelerin elde tutmak istediği pay senedi miktarı üzerine minimum bir sınır getirilmemiştir. Genel olarak belli bir miktar tayin edilmekte ve o uygulanmaktadır. Şili, Peru, Panama, Brezilya ve Venezuela'da söz konusu sınırı belirleyen değer, gerçekleşmesi beklenen ticaret hacmi ile ilgilidir. İsveç tarım kooperatiflerinde bu değer, ortalama cironun % 10 ile % 30'u arasında belirlenmektedir. Bu değerün ödemesi, çok zaman risturnun kooperatifte alınmasıyla olmaktadır. Bazen de taksitli ödemelere başvurularak ödemenin yapılması sağlanmaktadır. F. Almanya'da söz konusu minimum miktar, yalnızca mevcut kıymetler üzerinden belirlenmektedir. Üyelerin elinde tutabileceği pay senedi sayısı üzerine getirilen yasal maksimum sınırlamalar daha az rastlanan bir durumdur. Avustralya ve İsviçre'de Federal vergi yasası böyle bir üst sınırın uygulanmasını istemektedir. Nitekim Avustralya'nın bazı eyaletlerinde hazırlanan kooperatif tüzükleri, ödenmiş sermayenin % 20'sini maksimum sınır olarak uygulamayı öngörür. Japonya'da söz konusu maksimum sınır, pay senedi ile sağlanan sermayenin % 25'i, İngiltere'de ise 1000 sterlin olarak belirlenmiştir".

Getirilen bu tür sınırlamaların, bir kısım fertlerin veya bir grubun kooperatif yönetimini ele geçirmesini önlemeyi amaçladığı açıktır. Fakat bu tür sınırlamaların ICA Kooperatifçilik İlkeleri Komisyonu tarafından kooperatifçilik ilkesi olarak kabul edilmesi de söz konusu değildir. Özellikle büyük tüketim kooperatiflerinde bu tür sınırlamalar sermaye birikimini engellemekte, yabancı sermaye/öz sermaye oranı çok yüksek olarak gerçekleşmekte, sonuç olarak sağlıksız bir kooperatif finansman yapısı ortaya çıkmaktadır.

Sorumluluk

Kooperatif ortaklarının sınırsız sorumluluğu bir kural değil istisnadır. Gerek tüketim kooperatiflerinde gerekse tarımsal amaçlı kooperatiflerde genel olarak benimsenen uygulama, ortakların ellerinde bulundurdukları minimum pay senedinin ödenmemiş miktarı ile sorumlu olmalarıdır. Bu alanda en büyük istisna F. Almanya tüketim kooperatiflerinin durumudur. Bu ülkedeki tüketim kooperatiflerinde ek olarak kooperatif ortaklarının kişisel sorumlulukları da kabul edilmiştir. Fakat uygulamada sermaye artırımını engelleyen bir faktör olduğu görülmüştür. Nitekim son zamanlarda söz konusu yasanın değiştirilmesi için çalışmalara başlanması konusunda görüş birliğine varılmıştır.

Pay Senetleri Çeşitlerindeki Esneklik

Tasarruflarını değerlendirmek isteyenlerin ihtiyacına cevap verecek uygun çeşitlilikte ve cazip pay senetleri çıkarmak, kooperatiflerin finansman problemlerini çözmede bir yol olarak düşünülebilir. Birçok ülkede özel şirketlerin kooperatiflere göre finansman konusunda daha avantajlı olmasının nedeni, yasal düzenlemelerle bu şirketlere çok çeşitli tahvilat çıkarma imkânının sağlanmış olmasıdır. Özel şirketler bu fırsattan yararlanarak tasarrufları kendi işletmelerine çekebilmektedirler. Kooperatiflerin bu nedenle yalnızca sınırlı tasarrufa sahip olan kimselere yönelmek zorunda kalması diğer bir olumsuz noktayı oluşturmaktadır.

Oy hakkı olmayan, istenildiği anda geri çekilemeyen, fakat birinci derecede alacak hakkına sahip olan tercihli pay senetleri çıkarmak, yatırımcılar için cazip olacak ve pay senedi ile sağlanan sermayeyi daha sürekli ve istikrarlı yapacaktır. Çıkarılacak olan bu tercihli pay senetlerine faiz ödemesinin yapıp yapılmayacağı, ülkenin vergi mevzuatına bağlı olacaktır. Gerek ortaklardan gerekse ortaklar dışından sermaye elde etmenin en etkin yollarından birisi olan bu yöntemde, pay senetlerinin transfer edilmesi mümkündür. Ayrıca, getirilen sınırlamalar ne olursa olsun, emeklilik halinde veya belirlenen sürenin sonunda geri ödemedede yapılmaktadır.

Oy hakkı olmayan tercihli pay senetleri kooperatif hareketi içindeki ilişkilerde de uygulanabilir. Merkezileşmiş hizmetleri ve finansal kolaylıkları birim örgütlere götürmede üst örgütlerin önemi günden güne artmaktadır. Birim kooperatiflerin teşkilatları bazı hizmetleri arzetmelerinde yetersiz kalmaktadır. Bu durumda birim kooperatifler üst örgütlerinden yardım istemektedirler. Finansman konusundaki yardımlar üst örgütün birim kooperatife borç vermesi şeklinde değil, fakat birim kooperatifin çıkardığı pay senetlerini satın almak şeklinde olmaktadır. Pay senetlerinin kooperatif üst örgütlerince satın alınması birim kooperatiflerin kısmi olarak üst örgütlerin denetimi altına girmesine yol açacaktır.

Bu konuya örnek vermek istersek; bir çok ülkede çiftçiler pazarlama, satın alma ve üretim faaliyetlerini ortak olarak gerçekleştirmek için küçük yerel kooperatifleri kendileri için yararlı bulabilirler. Halbuki bu kooperatiflerin söz konusu faaliyetleri etkin olarak gerçekleştirmeleri için, bu alanlarda daha iyi örgütlenmiş olarak kurulan kooperatiflerle işbirliği yapmaları gerekmektedir. Bugüne kadar bu ilişki beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Eğer birim kooperatiflerin çıkardığı pay senetleri bu tür kooperatifler tarafından satın alırsa bu ilişkinin istenen düzeye ulaşması da sağlanabilecektir.

Yönetim alanında başarılı olan kooperatiflerin bu alanda zayıf olan kooperatiflere yardım etmesini sağlamak için, sermayenin getirisi ödendikten sonra prim ödemeye imkân veren Yönetim Pay Senetleri çıkarmak da mümkündür. Bu senetlere yapılacak söz konusu prim ödemesi, üyelere risturn dağıtımından önce yapılacaktır. Bu metodla, kooperatif dışından gelecek yöneticilerin bilgi ve yeteneklerinden yararlanma fırsatı da doğmuş olacaktır.

Aynı başlık altında sayılan tedbirler arasında, özel tipte çıkarılacak emeklilik pay senetleri de vardır. Birçok büyük firma belli bir emeklilik plânına sahiptir. Çalışanlar ücret dışında emeklilik senetleri almaya teşvik edilirler. Bu emeklilik senetleri belli bir tarihten sonra emeklilik aylığı ödemesini ve bazende bir sigorta düzenlemesini ihtiva ederler. Yine birçok şirkette, mülkiyet ve yatırım bonoları ile birleştirilmiş sigorta düzenlemelerini de ihtiva eden değişik senetler çıkarılma yoluna başvurulmuştur.

Yukarıda saymış olduğumuz metodlardan herhangi birinin kooperatifler tarafından da kullanılabilmesi için, uygulamaya imkân veren yasal düzenlemelerin yapılması gerekir. Yapılacak yasal değişikliklerle kooperatiflerin finansman yapılarının iyileşmesi sağlanabilecektir.

"Kooperatiflerin oy hakkı olmayan transfer edilebilir pay senetleri veya, oy hakkı olmayan tercihli pay senetleri çıkarmaları Avusturya, İsveç, Japonya ve İngiltere'de yasal olarak engellenmiştir. Uygulamada yalnızca Birleşik

Amerika'da tarımsal amaçlı kooperatiflerin böyle bir düzenlemeden yararlanmasına imkân tanınmıştır".

Üyelik ve Ortaklık

ICA Kooperatifçilik Prensipleri Komisyonu, Açık Üyeliğin temel kooperatifçilik prensibi olduğunu belirtmiş, bu prensibin bazı kooperatif türleri için daha büyük önem taşıdığını açıklamıştır. Bir tüketici, ırkına dini inançlarına ve politik görüşlerine bakılmaksızın bir perakende satış tüketim kooperatifine üye olabilir. Aynı şekilde bir çiftçi, üretim esnasında kullanacağı bütün zirai aletleri bir tarım üretim kooperatifinden alabilir veya ürünlerini bir tarımsal pazarlama kooperatifine serbestçe satabilir. Hatta bazen çiftçi olmayanlar bile bu kooperatiflerin bazı hizmetlerinden faydalanabilirler. Halbuki bir işçi üretim veya konut kooperatifine üye olmak için bazı şartlara haiz olmak gerekecektir. Bu o kooperatiflerin kuruluş amaç ve çevresine bağlı olabilecektir.

Kooperatif üyeliği ile kooperatif ortaklığı aynı şeyler değildir. Bazı durumlarda kooperatif üyesi olmadan pay senetleri olarak kooperatif ortağı olmak, bazı durumlarda ise ortak olmadan üyelik mümkün kılınmıştır. Bu söz konusu ülkedeki yasal düzenlemeye bağlıdır. Ortaklıkla üyeliğin aynı tutulmadığı ülkelerde üyelerin yalnızca bir pay senedi satın almaları yeterli görülmüştür. Kooperatifçiler diğer işletmelerin durumunu dikkate alarak ortaklıkla üyeliği aynı şey olarak görme eğilimindedirler. Üyelikle ortaklık arasında yapılacak bir ayırım kooperatiflerin finansman problemlerini çözmek bakımından önemli olabilir. Çünkü kooperatiflerin borçlanma kapasitesini pay senedi sermayelerinin miktarı tayin eder. Üye olmayanlarında tasarruflarını kooperatiflerde toplayabilme imkânının doğması da bu değişikliğin sağlayacağı bir başka olumlu sonuçtur.

Birleşik Amerika'da büyük tarımsal amaçlı kooperatifler bu konuda şu uygulamayı yapmaktadırlar. Bütün pay senetleri oy hakkına sahip değildir. Kooperatif üyelerinin oy kullanmalarını sağlamak için hiçbir kapital değeri olmayan üyelik sertifikaları verilmektedir. Kooperatif üyeliği ile kooperatif ortaklığı arasında bu şekilde bir ayırım yapılmaktadır. Bütün müşterilerin risturn dağıtımı yolu ile kooperatife katılmalarını sağlayan düzenlemelerin olduğu yerlerde, oy vermeyi sağlayan sertifikalar otomatik olarak bütün müşterilere gönderilmektedir.

B) KOOPERATİFLERDE YATIRIMLARIN FİNANSMAN KAYNAĞI OLARAK, PAY SENEDİ İLE SAĞLANAN SERMAYENİN DAHA GÜVENİLİR HALE GETİRİLMESİ

Kooperatiflerin mali yapısı ile ilgilenen plâncıların zihnini meşgul eden en büyük problem, potansiyel yatırımcılar için çekiciliğini azaltmadan pay senetlerinin geri çekilmesini ve buhar gibi uçup gitmesini önlemenin yollarını bulmaktır.

Özel şirketlerin önemli bir bölümü, yatırımları için gerekli olan sermayeyi hisse senedi satışa çıkararak değil, faaliyeti sonucunda ortaya çıkan kârı dağıtmayıp alıkoyarak elde etmektedir. Örnek vermek istersek, 1970'li yıllarda İngiltere'de, endüstriyel yatırımların finansman kaynağının % 72'si dağıtılmayan kazanç

ların alkonulmasıyla, yalnızca % 28'i hisse senedi satışa çıkarılarak elde edilmiştir. Bu oran, yaklaşık olarak, diğer sanayileşmiş ülkelerde de geçerlidir. Hisse senedi ile sağlanan sermaye transfer edilebilmesi nedeniyle daha uzun süreli olmaktadır. Çünkü hisse senedi satın alan bir kimse parasını geri almak istediği zaman şirkete başvurmaktansa, elindeki senetleri başka bir tasarruf sahibine satmayı tercih eder. İşletmelerin sermayeleri içinde hisse senedi ile sağlanan sermayenin oran olarak düşük olması, şirketlerin bu avantajdan yararlanmalarını engellemektedir.

Kooperatifler için durum biraz daha farklıdır. Bu farklılıkta şirketlerin kooperatif işletmelere göre sahip oldukları avantajlarla açıklanmaktadır. Kooperatif pay senetleri transfer edilemezler ve hisse senetlerinin aksine olarak istenildiği anda veya kısa sürede geri alınabilirler.

- "İngiltere'de pay senetleri istenildiği anda nakde çevrilebilir.
- Pay senetlerini nakde çevirmek için İsveç'de 6 aylık, Avusturya'da ve Finlandiya'da bir yıllık, Fransa'da ise (SCOP), 5 yıllık bir sürenin geçmesi gerekmektedir.
- Danimarka'da bu süreler pay senedinin değerine bağlı olarak belirlenmiştir. 25,000 Danimarka Kronundan az değerler için 3 ay, 25,000-50,000 Dkr için ise 5 ay, daha fazla değerler için ise 9 aylık süreler belirlenmiştir.
- Japonya'da kooperatif tüzüklerine "istenildiği anda geri çekilebilir" ibaresi konulmamışsa, faaliyet yılının bitiminden 90 gün önce başvurarak nakde çevrilebilir.
- İsveç tarım kooperatiflerinde, kooperatif pay senetlerinin değerinin geri ödemesi emekli olunca veya üyelikten ayrıldıktan 3 yıl sonra yapılmaktadır. İsviçre'de ise ayrılan üyenin pay senetlerinin geri ödemesi için gerekli süre yalnızca 6 ay olarak belirlenmiştir".

Bir kısım kooperatifler, faaliyetleri sonucu elde ettikleri kazancın büyük bir kısmını yatırımlarda kullanmak için alkoymaktadırlar:

- Ticari fazlalıkların yüzdesi olarak alkonulması talep edilen yasal rezerv oranları, Avustralya, Arjantin, Salvador, Honduras, Bolivya, Paraguay, Brezilya, Kolombiya, Uruguay, Venezuela ve Meksika'da % 10, Kosta Rika'da % 15, ve Panama'da % 22 olarak belirlenmiştir. Risturn olarak dağıtılan ticari fazlalık oranları ise Finlandiya'da (KK) % 3, Norveç'de (KKI), % 10, Japonya'da % 20, İngiltere'de % 68, Fransa'da (PNNC), % 75, ve İsveç'de (KF), % 87 olarak tespit edilmiştir.

Bazı kooperatiflerde risturn olarak dağıtılan kazanç miktarının yüksek tutulmasının sebebi, kooperatiflere üye ve sermaye çekmek içindir. Bu konu ile ilgili olarak önemli bir faktörde vergileme problemdir.. Kooperatifler elde ettikleri kazancı yatırımlara sevk etmek yerine üyelerine kâr payı olarak veya risturn olarak dağıtmak yolunu tercih etmektedirler.

Birçok ülkede kooperatif işletmeler, dağıttıkları risturn üzerinden herhangi bir kurumlar vergisi ödemezken, dağıtmadıkları fazla değerler için kurumlar vergisine tabii olmaktadır. Bu uygulamanın sonucu olarak kooperatifler kurumlar vergisinden kurtulmak için mümkün olduğu kadar fazla risturn dağıtımına başvurmaktadır. Özel şirketlerin elde ettiği kazanç üzerinden kurumlar vergisi, dağıtılan kısım üzerinden de fertlerin kişisel gelir vergisi ödediği ülkelerde, işletmeler bu ikili

vergilemeden kurtulmak için dağıtım yapmak yerine yeniden yatırım yapmak yolunu seçmektedirler. Nitekim F. Almanya'daki vergi mevzuatı dağıtılan kazançları vergiye tabi tuttuğu için yatırım yapmak yolunu tercih etmektedirler. Bu da sonuçta bu şirketlerin yatırım kapasitelerini artırmaktadır.

Özel şirketlerin aksine, yasalar kooperatifleri elde ettikleri kazancı dağıtmaya zorlamakta, onları yapacakları yeni yatırımlar için gerekli olan ucuz ve güvenilir bir kaynaktan mahrum etmektedirler. Bu uygulama, gerek üyelerden, gerekse halka açık satış yoluyla piyasadan elde edilebilecek sermayeyi de etkilemektedir. Çünkü kooperatif pay senetleri düşük getiri sağlamaktadır. Düşük getirili pay senetlerini de satışa çıkardıkları zaman zor alıcı bulmaktadırlar. Kooperatif kazançlarındaki önemli azalmalarda, getiri haddinin düşük olmasına yol açan bir diğer faktör olmaktadır. Geçen on yıllık sürelerde, hizmetlerini geliştirmek ve modernleştirmek için gerekli olan yatırımları yapamamaları, kooperatiflerin diğer işletmelere göre rekabet avantajını kaybetmelerine yol açmıştır.

Kooperatiflerin içinde bulunduğu bu durum mutlaka kırılması gereken bir fasit daireye benzemektedir. Bu daireyi kırmanın en etkin yolu da, kooperatiflerde yeniden yatırımı sağlayacak kaynakların geri dönüş hızını artırmaktır. Çünkü bu gibi tedbirler doğrudan etkili olan sonuçlardır. Mevcut vergi mevzuatları bu gibi tedbirlerin alınmasını engellemesine rağmen, bu konuda bazı şeylerin yapılabileceğini gösteren gelişmeler de vardır.

Avrupa ülkelerinde, kooperatifleri tercihli pay senedi çıkarmaktan alıkoyan yasaları değiştirmek için lobi oluşturmak şeklindeki faaliyetlerin ortaya çıkması bu konudaki çalışmaların başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Nitekim Birleşik Amerika'daki tarımsal amaçlı kooperatifler, finansal kaynaklarının büyük kısmını, dağıtılması gereken risturnu dağıtmayıp tercihli pay senetlerine yatırarak elde etmişlerdir. Aynı şekilde, belirli süreli olan, faiz ödemesi yapılan veya yapılmayan borçlanma sertifikaları çıkarma yoluna da gitmişlerdir. Bu tür bir uygulama nakit kıymetleri yatırım yapmak için serbest bırakmaktadır.

Birleşik Amerika'da bir tarım kooperatifi, risturnu dağıtmayarak pay senetlerine yatırdığı zaman, kurumlar vergisi yükümlülüğünden kısmi olarak kurtulabilmektedir. Bu durumda kooperatiflerin vergi avantajı yanında parayı ticari işlemlerinde kullanarak ekonomik avantajda elde etmeleri mümkün olmaktadır. Bu da pay senedi ve tahvilat çıkararak elde edilen sermayenin ortaya çıkardığı olağan bir sonuç olmaktadır.

Avrupa ülkelerinde pay senetlerinin geri ödenmesi konusunda bazı sınırlamalar getirilmiştir. Süre olarak tespit edilen sınırlamaların çok katı olarak uygulanması da söz konusu değildir. Belirlenen bir süreden sonra veya emeklilik veya ayrılma durumunda geri ödeme yapılır. Geri ödenen paranın tekrar menkul değerlere yatırılması nakit kıymetin tekrar kooperatife dönmesini sağlar. Bir bakıma döner sermaye gibi çalışılmış olur.

Bu yaklaşımın biraz değişik şekli, Batı Avrupa ülkelerinde uygulanmakta, risturn dağıtımı kâr pulları ile yapılmaktadır. Risturnun geri alınması üzerine getirilen kısıtlamalar nedeniyle bu kâr pullarının pay senetlerine çevrilebilmesine imkân da tanınmıştır.

Bazı durumlarda dağıtılacak olan risturnun en azından bir kısmının oy hakkı olmayan pay senedine çevrilebilmesini sağlamak ve bunlara nakit olarak dağıtılan kazançlara sağlanmış olan vergi avantajlarının uygulanmasını temin etmek gerekmektedir. Böyle bir uygulamanın fiyat indirimi ve teşvik edici harcamaları üstlenen ve bu harcamaları vergiden düşen özel şirketlere karşı haksızlık olacağını söylemek mümkün değildir. Bu tür pay senetlerinin, vergi durumuna uygun olarak faiz haddi ve yeniden tekiye dönemleri ile ilgili olarak, ya döner sermaye fonlarındaki gibi kısa süreli, ya da İsveç'te aile hesaplarının ölüncüye veya emekli oluncaya kadar tutulması gibi uzun dönemli uygulamalar getirilmesi ve bazı sınırlamalarla da transfer edilebilir bir niteliğe kavuşturulması mümkün olabilecektir.

Pay senedi kâr paylarının tüketim kooperatiflerine sağladığı potansiyel vergi avantajı, bu metodu yaygın olarak kullanan Amerikan tarımsal amaçlı kooperatiflerinin sağladığı avantajlardan daha fazladır. Çünkü tüketim kooperatiflerinin dağıttığı risturn, tarımsal amaçlı kooperatiflerin dağıttığı risturn gibi kişisel gelir vergisine tabi değildir.

Kâr paylarının dağıtımının geciktirilmesi, kooperatif müşterilerinin kooperatifin değeri artan mal varlıklarına daha fazla iştirak etmelerini sağlayabilirdi. Çünkü kâr payı nakit değere veya mala çevrilebilen kâr pulları ile dağıtıldığı zaman, üyelerin kooperatifin mal varlığına şimdiki haliyle ortak olmaktadırlar. Kâr pullarının uzun süre elde tutulması gereken oy hakkı olmayan tercihli pay senetlerine çevrilebilmesi sağlansaydı, üyeler gelecekte kendileri yatırımı yapacaklar ve ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde kooperatiflerin güçlü bir mali bünyeye sahip olmaları sağlanacaktı. Çünkü yatırımlar için gerekli olan sermayenin geri dönüşü sağlanmış olacaktı. Bu gelişmeden kooperatif müşterileri de kârlı çıkacaklar, gelecekte daha fazla kâr payı dağıtılacaktı.

Yukarıda yapılmış olduğumuz açıklamaların ışığı altında, kooperatifler için bir dezavantaj olarak kabul edilen sınırlı tasarrufa sahip kimselerden sermaye bulma zorunluluğunun, özel şirketlerle rekabette büyük bir önem arz etmediğini söyleyebiliriz. Çünkü, kooperatif üyeliği ve ortaklığı arasında ayırım yapma konusundaki gelişmeler bu eğilimi devam ettirirse, kooperatiflerinde halka açık olarak satılabilecek pay senetleri çıkarması ve sermaye bulması mümkün olacaktır. Kooperatiflerin çıkaracağı bu tür pay senetleri, oy hakkı olduğu zaman kâr payından yararlanamayacak, aynı şekilde kâr dağıtımını olmadığı zaman oy hakkına sahip olacaklardır. Bu kısıtlama böyle hisse senetlerinin sınırlı olarak çıkarılması sonucunu doğursa da, sağladığı faydaların önemini azaltmaz.

Bu yönde bir gelişme büyük kooperatiflerin sermaye piyasasında kote edilebilen oy hakkına sahip olmayan tercihli hisse senetleri çıkarıp çıkaramayacakları sorusunu gündeme getirir ve bu konuya olan ilgiyi artırır. Bazı kooperatifçilerin böyle bir gelişmeden korkmasına rağmen, sermaye piyasasının yalnızca özelleşmiş bir piyasa olduğunu unutmamak gerekir. Büyük fırsatlar ve büyük kazançlar sermaye piyasasının özelliğinden değil, hisse senetleri kote edilen sınırlı sayıdaki işletmenin varlığından dolayı ortaya çıkmaktadır. Büyük kooperatiflerin çıkaracağı özel hisse senetlerinin sermaye piyasasında kote edilmesi tartışılmış, fakat bu konuda tatmin edici bir sonuca varılmamıştır. İngiltere'de, sermayeye sınırlı getiri ödediği için kooperatif olduğunu iddia eden John Lewis mağazalar grubu, uzun yıllar çalışanlarına

ücret ve ikramiyelerini ikinci derecede tercih hakkına sahip hisse senetleri vererek ödemiş ve bu konudaki bir uygulama olarak kalmıştır.

Kooperatiflerde Borçlanma

Daha önceki kısımlarda kooperatifler için pay senedi ile sağlanacak sermayenin öneminden bahsetmiştik. Burada belirtmemiz gereken, pay senedi ile sermaye sağlamanın kısa dönemde sonuç verecek bir yöntem olmadığıdır.

Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında kooperatiflerin yapması gereken şey, pay senedi ile sermaye elde etme gayretlerini sürdürürken, yatırım amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak borçlanma yoluna gitmeleri gerektiğidir. Kooperatiflerin borçlanmaya yönelik faaliyetleri büyük tasarrufa sahip üyelere yönelik olabileceği gibi, üyeler dışındaki tasarruf sahiplerine de yönelik olabilir. Borçlanma yolu ile elde edilecek sermayenin kooperatifler için uzun süreli ve güvenilir finansal kaynak bulmaya yönelik olduğu açıktır.

Kooperatiflerin borçlanma kapasitesinin karşılaştıkları finansal problemleri çözmede önemi büyüktür. Kooperatifler bunu dikkate alarak genişleyen hizmetlerini gerçekleştirmek ve modernleştirmek için gerekli mali kaynakları bulmak istemektedirler. Bunun içinde kooperatiflere borç vermeyi cazip kılacak yöntemleri seçmek istemektedirler. Yalnızca sermaye bulmaya değil, bulunan sermayenin kooperatiflerde daha uzun süre kalmasını sağlayacak tedbirleride almak istemektedirler. Bulunan sermayenin uzun süreli olması finansal açıdan önemli olmakta, bunu sağlamanın yolu da elde edilen sermayenin geri dönme hızını yavaşlatmakla mümkün olmaktadır. Borçlanma ile ilgili kooperatif faaliyetlerini iki başlıkta toplamak mümkündür.

A) KOOPERATİFLERDE TASARRUF YAPMAYI YATIRIMCILAR İÇİN DAHA CAZİP HALE GETİRMEK

Kooperatiflere yapılacak tasarrufların çekiciliğini artırmanın en önemli yolu, yukarıda belirtilen yasal sınırlar içinde en yüksek faiz haddi ödemesini gerçekleştirmektir. Bu konuda getirilen yasal sınırlamaların gerektiğinden fazla olduğunuda burada tekrar ifade etmeliyiz. Ödenecek faiz haddinin sınırlarını yalnızca yasalar değil, kooperatif işletmelerin verimli ve etkin olarak çalışmasına bağlı olarak ödeme kapasiteleri de tayin eder. Kooperatif işletmelerin verimlilik ve etkinliği ise II. bölümde belirttiğimiz yönetimin başarısı ile yakından ilgilidir. Kısaca belirtmek gerekirse, kooperatiflerin faiz ödeme kapasiteleri, dolaylı olarak da finansal güçleri, birbirine bağlı birçok faktörün etkisi altındadır.

Bazı kooperatifler borç alma kapasitelerini artıracak bazı araçlara sahiptirler. Bu araçlardan bir tanesi ve belkide en önemlisi kooperatiflere yatırılan tasarruf hesaplarının enflasyon dönemlerinde değer kaybına uğramalarını önlemek için geçinme indekslerine bağlanmasıdır. Şili, Finlandiya, İsveç ve Birleşik Amerika'da buna benzer yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Fakat bunlar henüz deneme aşamasında olan uygulamalardır.

- Şili'de kooperatifler enflasyonun yarattığı aşınmayı bertaraf etmek için iki tedbire başvurmuşlardır;

1) Hisse senetlerinin yeniden değerlendirilmesi, tüketici veya toptan eşya fiyat endekslerindeki değişimler dikkate alınarak yapılmaktadır.

2) Kooperatifler, kooperatifin ödenmiş sermayesine eş değerde tasarruf kotaları ayırabilmektedirler. Tasarruf kotalarının kaynağı, üyelerin gönüllü olarak verdiği borçlardan oluşmakta, tıpkı hisse senetleri gibi yıllık olarak yeniden değerlemeye tabii tutulmaktadır. Yeniden değerlendirilen miktar üzerine % 7'yi aşmayacak şekilde faiz geliri verilebilmektedir.

- Finlandiya'da (OTK), 1960'lı yılların sonlarına kadar bankada tuttuğu kıymetleri geçinme indekslerine bağlayarak koruma yolunu seçmiştir. % 3 faiz haddinden bir hesap açılmakta, açılan hesap yıl sonunda artırılmaktadır. Belirlenen süredeki faiz ödemesi ve endeks farkı istenilirse ana paraya eklenmeden çekilebilmektedir.
- İsveç'te (KF), 1952 ve 1972 yılları arasında % 3 faiz haddinden bir borçlanma sertifikası çıkardı. Bu sertifikalara bağlı olan değerleri enflasyona karşı korumak için % 50'ye kadar varabilen değer artırımına gidilebilmekte, bu şekilde bir garanti sağlanmaktadır. Fakat söz konusu dönemde enflasyonun beklenen değeri aşarak % 50 üzerinde gerçekleşmesi ve ödünç para verenlerin % 5 gibi düşük bir faiz geliri elde etmeleri üzerine, eğer isterlerse açtırdıkları hesapları 5'er yıllık borçlar haline çevirebilecekleri belirtilmiştir. Birleşik Amerika'nın Ohio eyaletinde kooperatiflerin geçinme endekslerine bağlı ve faiz geliri sağlayan borçlanma sertifikaları çıkarıldığı belirtilmektedir.

Özel olarak garanti altına alınabilen hesaplar açılarak kooperatiflere ödünç para verme de cazip hale getirilebilir.

- Norveç'te (NKL), 1962 yılında Samvikagelenes Garantifond A/L yi (Perakende Satış Kooperatifleri Karşılıklı Dayanışma Fonu) kurmuşlardır. Bütün perakende satış kooperatifleri, kısmen isteğe bağlı olarak, fona belli bir para yatırmaktadırlar. Normal olarak yatırılacak paranın miktarı satış hacmine bağlanmış 3,000 dolar için 1 dolar, veya 3.000.000 için 3.000 dolar olarak belirlenmiştir. Maksimum miktar için yapılacak katkı en az 500 dolar olarak belirlenmiştir. Bütün perakende satış örgütleri kendi katkılarını gerçekleştirmek için belli bir yatırım miktarını yapmakla yükümlü kılınmakta, belirlenen değeri aşan miktarlar için garanti sağlanmaktadır. 1971 yılında üye kooperatiflerin garantili yatırımları 3 kat artarken, perakende satış kooperatiflerinin % 50'sinde üye paylarını artırma başarısı gösterilmiştir.
- F. Almanya'da GmbH, kredi kurumları dışından alınan ödünç paralar için birinci derecede sorumluluk yüklenmiş bir örgüttür. Toptan satış örgütü GEG, toplam sermayenin 1/3'ünü elde tutarken, perakende satış örgütleri 2/3'ünü elde tutmaktadır. Sahip olunan 32 milyon DM ihtiyatın belirli bir miktarı garanti edilmiştir. Garanti fonu elde tutulan miktar için % 1 oranında bir ödeme de kabul etmiştir.

ICA'nın hazırladığı raporda bu konudaki diğer düzenlemelere de yer verilmiş ve aşağıdaki uygulamalar sayılmıştır.

- Avustralya: Tüketici Kredi Kooperatiflerindeki tasarruf ve ödünç verme sigortası,
- Belçika: Kooperatif tasarruflarına sağlanan devlet garantisi,
- Danimarka: Bankalardan ödünç alınan sermaye için garanti ve kredi fonu,
- Fransa: Perakende satış kooperatiflerine özel kredi garantisi (La Caisse Garantie des Cooperatives de France),
- Birleşik Amerika: Güney kooperatifleri geliştirme fonu için garanti fonu.

Sonuç olarak, bazı ülkelerde kooperatiflerin sermaye piyasasına oy hakkı olmayan ve kote edilebilen tahvilat çıkararak ödünç sermaye elde edebileceklerini söyleyebiliriz. Fakat böyle bir uygulama Avusturya, Avustralya, Fransa ve Japonya'da yasal olarak kabul edilmemiş ve yararlanılamamıştır. Uygulamada tamamen bu sistem olmasa bile, bazı ülkelerde benzer sistemlerin uygulandığı görülmektedir:

- Finlandiya'da merkezi kooperatif örgütlerin kote edilebilen, oy hakkı olmayan tahvilat çıkarmalarına yasal olarak mücadele edilmiştir. Fakat şimdiye kadar bu haklarını kullanmamışlardır.
- İsveç'te KF, ve tarımsal amaçlı kooperatifler üretim amaçlarına yönelik olarak tahvilat çıkarma yoluna gitmişlerdir.
- Hollanda'da COOP Nederland, sermaye piyasasında kote edilebilen iki tür tahvilat çıkarmıştır. 1 Ocak 1972 de toplam sermayesinin % 7'si oranında, 10 milyon Florin değerinde ikinci derece tahvilat çıkardı. 1958 ve 1960 yıllarında ise her biri 50 Florin değerinde ve 13 yıl sonra 100 Florin olarak geri ödenecek faiz geliri taşıyan tasarruf sertifikaları çıkardı. Çıkarılan tasarruf sermayelerinin toplam sermayesi içindeki yeri ise % 55 civarındaydı. Kooperatif hareket bu sistemden yararlanarak, uzun dönemli sermayesinin % 40'ını, ödünç olarak alınan toplam sermayesinin ise % 31'ini elde etmiştir.
- İsviçre'de kooperatifler için gerekli olan finansal kaynakların büyük bir kısmı, Merkez Kooperatif Bankası tarafından sermaye piyasasında kote edilebilen tahvilat çıkarılmasıyla elde edilmiştir.
- Ayrıca COOP Schweiz'de, her biri 25,000.000 İsviçre Frangı değerinde iki parti tahvilat çıkarmıştır.
- Birleşik Amerika'da tarımsal üretim kooperatifleri para piyasasında tahvilat satmışlar ve Federal Reserv Bank tarafından ödenen faiz haddi baz alınarak üyelerini borçlandırmışlardır. Nitekim Farmland Industries, 1947 yılından bu yana Tahvil ve Sermaye Piyasası Komisyonu tarafından tescil edilmiş 1 m. doları aşan değerde tahvilat satışını gerçekleştirmiştir. Birleşik Amerika'da şimdiye kadar hiç bir kooperatifin pay senedi, sermaye piyasasında kote edilmemiştir.

B) KOOPERATİF TASARRUFLARINI DAHA UZUN DÖNEMLİ YAPMAK

Yatırdığı parayı kolayca geri alabilmek, ödünç para veren için yatırım yapmayı teşvik eden ve güven veren bir faktör olmaktadır. Tüketim kooperatifleri ticaret yapan bir örgüt olduğu kadar, bir tasarruf kurumu gibi de çalışmaktadır. Nitekim tüketim kooperatifleri üyelerinin gerek tasarruflarını, gerekse kooperatiften

alacaklı risturn paylarını kendi örgütlerine yatırmalarını ve kooperatiflerinin onlar adına yatırım yapmasına izin vermelerini istemektedirler.

Kooperatifler üyelerinin kendilerine yatırım yapmalarını teşvik ederken, likit olarak tuttıkları tasarruf oranını da artırabilirlerse finansal açıdan büyük bir rahatlığa erişeceklerdir. Çünkü bu yolla elde edilecek fonların kooperatiflerin mali kaynak ihtiyacını gidermede büyük yeri olduğu bilinmektedir.

Kooperatiflerin ödünç olarak aldıkları sermayeyi daha uzun dönemli yapmak için geri çekilmesini engelleyen bir çok kısıtlayıcı yöntem vardır. Bu yollardan bir tanesi de teşvik edici niteliği ile, sermayeye elde tutma süresi ile orantılı olarak daha fazla faiz geliri sağlamaktır.

- İsveç'te (KF), yıllardır aile tasarruf hesapları açtırmaktadır. Bu şekilde açılan hesaplar, üye 60 yaşına geldiği, emekli olduğu veya buna benzer bir acil durum olduğu zaman geri çekilebilmektedir. Enflasyon hızının artması bu tür hesapların önemini azalttı. Tasarruf sahipleri uzun dönemli olarak tasarruflarını yatırımdan kaçınmaya ve daha kısa dönemli olarak tasarruflarını yatırıma eğilimine girdiler. Bunun üzerine daha ilgi çekici ve cazip olan Artık Değer Tasarruf hesapları açılmaya başlandı. Bu hesaplar, toplam değere her 1000 kron için 100 kron ilave edilerek tutulmakta ve istenildiği anda geri çekilebilmektedir. Bu hesabın kaynağı kooperatifin işlemleri ile orantılı olarak dağıttığı risturnun alıkonulması ile elde edilmektedir. Uygulamada tasarruf sahiplerinin yatırdıkları parayı uzun dönemli olarak tutma eğiliminde oldukları görülmüştür. Hatta % 4,5 daha fazla faiz ödeyen 5 yıllık tahvilat hesabından bile daha fazla rağbet görmüştür. Açılan hesapların % 90'ından fazlası 5 yıldan daha uzun bir süre için açılmaktadır. Bu hesaplara ödenen % 7 faiz haddinin, 10 yılda parayı iki katına çıkarması bu hesapları çok cazip hale getiren diğer faktör olmuştur.
- Avusturya'da üye açtırdığı tasarruf hesabını, istediği anda geri çekeceğim derse % 3,5, 6 ay sonra geri çekeceğim derse % 4, beş yıl sonra geri çekeceğim derse % 4,5, faiz alabilmektedir.
- Hollanda'da, 1958-1959 ve 1960 yıllarında özel tasarruf hesapları açılmaya başlanmıştır. Bu hesaplarda, yatırılan kıymetler 13 yıl sonra iki kat olarak geri ödenmektedir. Benzer bir sistem İngiltere'de de uygulanmış, 5 Sterlin olarak açılan hesaplar 10 yıl sonra 11,25 Sterlin olarak geri ödenmek üzere yatırım yapılmıştır. Bu tür hesapların enflasyona karşı tasarruf sahiplerini büyük ölçüde koruduğu görülmüştür.

Döner sermaye oluşturmak, yatırılan tasarruf hesabının geri çekilebilirliğini azaltan bir yöntem olarak bilinmektedir. Üyelerin tasarrufları veya dağıtılacak olan risturnun alıkonulması ile döner sermaye fonları oluşturulmaktadır. Döner sermayede tutulan fonların ancak belli bir süre geçince geri ödenmesi söz konusu olmaktadır. Söz konusu sürede fona yeni tasarruflar gelmekte, fon kaynaklarının sürekliliği sağlanmaktadır.

- Birleşik Amerika'da döner sermaye fonları, yapılacak risturn ödemelerinin alıkonulması ile sağlanmaktadır. Satış işlemleri ve gayri menkul alım-satımındaki değişik kesintilerde bu fonun kaynağını oluşturabilmektedir. Elde edilen döner sermaye fonları, adi veya tercihli hisse senedine yatırıla-

bildiği gibi, kredi mektublarına da yatırılmaktadır. Döner sermaye fonları çok zaman üyelerden alınan bir borç olarak görülmekte, faiz ödemesi yapılmaktadır.

Kooperatif döner sermayesine yatırılan para ile bu paranın geri çekilme süresi farklı olabilmekte, süre çok kısa ise, kooperatif kısa süreli bir finansman kaynağına sahip olmakta, uzun süreli ise üyeler risturn paylarını çok zaman döner sermaye fonlarına yatırmaktan kaçınmaktadır. Bu da kooperatif finansmanındaki bir diğer boyutu oluşturmaktadır. Kaliforniya'daki kooperatif döner sermaye fonlarının, genellikle 4-7 yıllık süreler için yatırılan tasarruflar ve risturn paylarından oluştuğu görülmüştür.

- Danimarka'da da birçok örgüt döner sermaye sistemini kullanmaktadır. Kooperatif ortakları pay senedi için kooperatife ödeme yapmamakta, bunun yerine kooperatiften alacakları risturn 10-15 yıllık süreler için kooperatife alkonulmaktadır. Bu şekilde 1955 yılında açılan hesap 1971, 1956 yılında açılan hesap 1972 yılında geri çekilebilmektedir. Uygulanan faiz haddi ise % 5'tir.

Borçlanma yoluyla sermaye elde etmenin değişik yolları vardır. İyi bir finansal yönetim sanatının en önemli kısmını, değişik kaynaklardan sağlanacak fonların üyelerin ve kooperatiflerin yatırım amaçlarına en iyi şekilde hizmet edecek biçimde dengeli ve esnek bir kombinasyonunun oluşturulması teşkil eder. Ödünç alınan sermayenin kooperatife olan maliyetini düşünerek bu hususları dikkate almak gerekmektedir.

Kooperatif Özel Şirketleri

Birçok ülkede tüketim kooperatifleri mülkiyeti tamamen kendilerine ait olan çok sayıda depo, mağaza ve mülke sahiptir. Bu mülkleri satarak veya kiralayarak sermaye ihtiyaçlarını gidermede önemli bir kaynak sağlamaktadırlar.

Bazı kooperatifler ipotekli hisse senedi çıkararak da, taşınmaz mülkiyeti üzerinden sermayelerini yükseltme yolunu benimsemiştir. Fakat bu yolla elde edilen sermaye, İngiltere'de olduğu gibi bir çok ülkede diğer yollarla elde edilen sermayeden daha pahalı olmaktadır. İngiltere'de yapılan bir hesaplama, tüketim kooperatiflerinin sahip olduğu taşınmaz malların değerinin kayıtlı değerlerinden 1.5-2 kat daha fazla olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Kooperatiflerin yaptığı satış ve kira sözleşmeleri ile sahip oldukları bu malların gerçek değerinin belirlenmesine yardımcı olduğu bilinmektedir. Bu yolla çalışan sermayelerinin de bir kısmı serbest kalmış olmaktadır.

Bazı kooperatifler yalnızca taşınmaz malları değil, mağaza ve dükkan teçhizatı gibi taşınabilir eşyayı finansman kaynağı olarak kullanmaktadırlar. Kooperatif örgütler bu hizmetleri gerçekleştirmek için merkezi üst örgütler bile kurmuşlardır. Satış ve kira sözleşmeleri ile sermaye elde etme yolunu benimseyen ülkelere aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Avustralya, Belçika, Kanada, Fransa (Scop), (FNNC), F. Almanya, Hollanda, Japonya, İsviçre, İngiltere, Birleşik Amerika.

Kooperatifler Arasında Finansal İşbirliği

İşbirliğinin temel amacı zayıf ve güçsüz birimleri bir araya getirerek etkili olarak kullanımlarını sağlamaktır. İşbirliğinin bu ilkesi özellikle mali kaynakların kullanımında büyük anlam taşımaktadır. Mali kaynak bakımından zayıf olan birim kooperatiflerin finansal gücünü artıracak üç türlü işbirliği vardır: Bunlardan ilki kooperatif hareket arasında işbirliğini sağlamak, ikincisi kooperatiflerle sendikalar arasında işbirliğini sağlamaktır. Bu alanda yapılabilecek son işbirliği alanı ise uluslararası işbirliğini geliştirmektir.

A- KOOPERATİF HAREKET İÇİNDE FİNANSAL İŞBİRLİĞİ

Gerek üyelerin tasarruflarını değerlendirmede gerekse kooperatiflere mali kaynak sağlamada kooperatif bankalarının büyük önemi ve rolü vardır. Özellikle uzun dönemli sermayenin elde edilmesi konusunda kooperatif bankalarının oynadığı rol çok önemlidir. Fakat şimdiye kadar bu alanda sahip olunan potansiyel gerektiği kadar kullanılmamış, kooperatif bankaları uzun dönemli sermaye ihtiyacını karşılamada kooperatiflere gerektiği kadar yardımcı olamamışlardır.

Kooperatifleri finansal konularda rahatlatacak önemli bir fon kaynağını da emeklilik fonları oluşturmaktadır. Birçok gelişmiş Avrupa ülkesinde emeklilik fonları, kooperatiflerin finansman ihtiyacını karşılamada sık kullanan bir kaynak olmaktadır. Yalnız göz önünde tutulması gereken nokta, bu fonların diğer kaynaklara göre daha dikkatli olarak kullanılması gereğidir. Çünkü çalışanları doğrudan ilgilendirmekte ve çalışanlar, menfaati birinci plânda korunması gerekenlerdir. Emeklilik fonlarını kooperatif finansmanında kullanacak yöneticiler, riski mümkün olduğu kadar dağıtmalıdır. Çünkü bu fon kaynaklarının yalnızca sınırlı bir kısmını kullanabileceklerdir.

ICA dan alınan verilere göre, değişik ülkelerde emeklilik fonlarını kooperatif finansmanında kullanılma oranları bazı ülkelerde aşağıdaki gibidir:

- Japonya % 17
- İsveç % 63
- Fransa (SCOP) % 36
- İngiltere 80

İsviçre kooperatifçilik hareketi içinde, kooperatiflerin emeklilik fonları önemli bir finansman kaynağı olma yolundadır. İngiltere, Norveç, F. Almanya, Belçika, Japonya, İsveç ve Birleşik Amerika'da kooperatif sigorta fonları da önemli ve faydalı bir finansman kaynağı olarak kullanılmaktadır. Sigorta fonları da finansman kaynağı olarak kullanılırken de, emeklilik fonlarının kullanılmasında gösterilen dikkatin gösterilmesi gerekmektedir. Rasyonel bir dengenin kurulması ile bu tür fonların kooperatif finansmanında önemli ve faydalı bir kaynak olacakları açıktır.

Tüketim kooperatifleri şimdiye kadar bir tasarruf kurumu olarak çalıştılar, hatta bireysel tasarruflar için kooperatif kredi birlikleri ile rekabete bile girdiler. Halbuki kredi kooperatifleri bu konuda rakip örgütler değildir. Kredi kooperatifleri tasarruf yapmak isteyen üyenin tasarruflarını toplar, F. Almanya, Fransa, ve İsveç gibi ülkelerde de kredi kooperatifleri elde ettikleri fonları, tüketim, tarım ve işçi üretim kooperatiflerinin yatırım amaçlarını gerçekleştirmede kullanmaktadırlar. Üye

tasarruflarının mobilize olması da sağlanmaktadır. Eğer üretim ve ticaret kooperatifleri kredi kooperatiflerinden elde ettikleri sermayeye karşı, herhangi bir yerden sermaye almış gibi belli bir getiri öderlerse sağlanacak olan işbirliğinin sürekli olması sağlanabilecektir. Kooperatifler arasındaki işbirliği de gelişmiş olacaktır.

B- SENDİKALARLA FİNANSAL İŞBİRLİĞİNİN SAĞLANMASI

Sendikal hareket, kooperatiflerin karşılaştığı finansal güçlükleri gidermede önemli bir potansiyel kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bazı ülkelerde sendikalar kooperatiflerin finansman problemlerinin çözümünde yardımcı olmaktadır. Bu ülkelere ve kooperatiflerle sendikalar arasındaki işbirliğinin niteliğine aşağıdaki ülkeleri örnek verebiliriz.

Avusturya

Yakın zamana kadar Kooperatif Toptan Satış Örgütü, (GÖC), Sendika ve Kooperatif Bankası BAWAG'ın (Bank für Arbeit und Wirtschaft) hisse senetlerinin % 50'sini elinde bulunduruyordu. Şu anda bu oran 1/3 civarındadır. BAWAG, bir sanayi ve ekonomik kredi kooperatifi olan Zentralkasse aracılığı ile perakende satış kooperatiflerine ve GÖC e borç para vermektedir.

F. Almanya

1958 yılında altı tane kooperatif ve sendika bankası birleşerek The Bank für Gemeinwirtschaft BfG, yi kurmuşlardır. 1965 yılına kadar hisse senetlerinin % 25'ini elinde tutan GEG, daha sonraları bunların önemli bir kısmını satmıştır. Şimdi sahip olduğu pay % 5 civarındadır. Geri kalan % 95'lik pay, Alman İşçi Sendikaları Federasyonu (DGB) ve ona bağlı kuruluşlarının elinde bulunmaktadır. Kooperatif teşekküllere de borç para vermesine rağmen genel olarak ekonominin her alanında faaliyet göstermeyi tercih etmektedir.

The Volksfürsorge, kooperatif ve sendikaların ortak olarak kurdukları ve işlettikleri bir sigorta şirkettir. Sermayesinin yarısı Alman İşçi Sendikaları Federasyonunun, diğer yarısı ise Alman Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği ve GEG nin elindedir.

Neue Heimat, kâr amacı gütmeyen çok sayıdaki kooperatifin kurduğu konut ve konut inşa kooperatifidir. Ortakları arasında 31 tane konut kooperatifi vardır ve yönetimi zaman zamanda sendikalar tarafından yapılmaktadır. Ortaklığın hissedarları arasında kamu kesimi, DGB ve DGB ye bağlı sendikalar vardır.

The Deutsche Bauhütten Limited Şirketinin, (Alman Yapı ve İnşaat Şirketi) sermayesinin % 90'ı Boswau-Knauer AG şirketinin elindedir. Bu şirketin sermayesinin % 70'ide BfG nin, % 10'u ise DGB nin elinde bulunmaktadır.

F. Almanya'da sendika-kooperatif işbirliğine bu alanda verebileceğimiz en başarılı örnekler bunlar olmaktadır.

İsrail

Ülkedeki Genel İşçi Federasyonu Histadrut, en büyük yatırımlarını kooperatiflere yapmaktadır. Histadrut'un uyguladığı sistem kısmen Danimarka'da uygulanan sisteme benzemektedir.

Japonya

Emek Bankaları olarak da bilinen İşçi Kredi Kooperatifleri, sermayelerinin yarısını dış kaynaklardan elde etmektedir. Bu bankaların ilki 1950 yılında kooperatif ve sendikal hareket tarafından birlikte kurulmuştur. Bugün Japonya'nın 46 bölgesinde faaliyet gösteren büyük bir örgüte sahiptir. Ülkedeki tüketim kooperatiflerine finansal yardım sağlamada çok büyük rol oynamaktadır.

İsveç

İsveç'te KF, yalnızca kendisine üye kooperatif örgütler tarafından değil, sendikalar tarafından da alınabilecek tahvilat çıkarmaktadır. Sendikalar kooperatif harekete çok yakın örgütler olarak değerlendirilmektedir.

Bir başka işbirliği örneğini, İsveç Sendika İnşaat Şirketi tarafından kurulan Kooperatif İnşaat Organizasyonu, Svenska Riksborgen oluşturmaktadır. İsveç sendikalar Federasyonu (LO) ya bağlı kuruluşlar serbestçe üye olabilmektedirler. Ayrıca, inşaat sendikaları ile birlikte faaliyet gösteren üretim kuruluşları ve mahalli örgütler de Svenska Riksborgen'e üye olabilmektedir.

ABD

Birleşik Konut Şirketi, giyim endüstrisinde çalışan işçiler tarafından kurulmuştur. 1966 yılı verilerine göre kuruluşun üyeleri arasında 24 yapı kooperatifi, 23 sendika ve 8 diğer örgüt bulunmakta, sendika kooperatif işbirliğine güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Şikago'daki Şikago Sakinleri Birleşik Konut Şirketi, New York'taki kuruluşun benzeri olup 1966 yılında kurulmuştur. Bu da giyim sanayinde çalışanlar tarafından kurulmuştur.

Kansas'da kurulan Topeka Kooperatifi, 1968 yılında Birleşik Lastik İşçileri Sendikası ile Good-Year fabrikasında çalışanlar tarafından oluşturulmuştur. Sendika kooperatif işbirliğine başka bir örnek olarak gösterilmektedir.

ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

Özellikle Avrupa ülkeleri kooperatifleri arasındaki işbirliği son yıllarda hızlı bir artış gösterme eğilimindedir. İskandinavya ülkeleri Toptan Satış Kooperatifi NAF, bu alanda diğer kooperatif hareketlere örnek teşkil edecek bir girişimi başlatmıştır. Nordiks Andels-Export, kooperatiflerin uluslararası alanda işbirliği yaparak kendi ürünlerini ihraç edebileceklerini göstermiştir. Ortak Pazar ülkelerinin tüketim kooperatiflerinin kurmuş olduğu EURO-COOP, bu alanda yapılabilecek işbirliği örneklerini oluşturmaktadır. Aynı şekilde Kooperatif Toptan Satış Örgütleri de Perakende Satış Kooperatifleri ile karşılıklı olarak yardımlaşmak için İNTER-COOP; u kurmuşlar ve bu örgütün çatısı altında birleşmişlerdir. Bu örnekler dikkate alınarak, diğer ülkelerdeki tüketim kooperatiflerinin de birleşip birleşmeyecekleri sorusu gündeme gelmektedir.

Bu soruya verilecek cevap, kooperatif hareketlerin kısıtlı imkânlarla sahip oldukları, karşılaştıkları güçlüklerin ise çok büyük oldukları gerçeğinin dikkate alınması ile verilmelidir. Bu çalışmanın kapsamı içinde çok karmaşık ve ayrıntılı olan

bu konuya girmeyeceğiz. Fakat ICA'nın bu alanda ILO, FAO ve INGEBA ile işbirliğine giderek yoğun çalışmalarda bulunduğunu belirtmeliyiz.

INGEBA tarafından yürütülen çok az sayıdaki kurumsal çalışmanın dışında kooperatif hareket için büyük önem taşıyan uzun dönemli fonları mobilize edecek çalışmalar yok gibidir. Halbuki bu alanda gösterilen çabaların amacı küçük birimleri bir havuzda toplayarak belirli alanlara kanalize etmektir. Kooperatifler arasındaki borç alışverişinin daha yoğun olmasını sağlamak, küçük kooperatiflere daha fazla kredi sağlayacak değişik kooperatif örgütleri üye olduğu holding şirketler ve uluslararası kredi kartı sistemini geliştirmek, kooperatif mülkleri üzerinden sermayeyi yükseltmek için uluslararası bir kurum oluşturmak, kooperatif kredi birlikleri ve sigorta şirketlerinin işlerliğini artırmak, uluslararası kliring mekanizmasına işlerlik kazandırmak ve kooperatif bankaları arasındaki ilişkileri artırmak bu alanda yapılabilecek çalışmaların belli başlılarını oluşturacaktır.

Bu çalışmada kooperatif kuruluşların finansal alanda karşılaştıkları güçlüklerden bahsedilmiş, yaşama kabiliyetlerini artırmak için yapabilecekleri faaliyetlere yer verilmeye çalışılmıştır. Büyük boyutları olan bu konuyu burada özetlemek mümkün değildir. Buna rağmen önemli kısımları burada verilmeye çalışılmıştır.

Kooperatiflerin genişleyen faaliyet alanları için gerekli olan sermayenin sağlanması ve idaresi için uygun ölçekte bir plânlama merkezinin oluşturulması bu alandaki çabaların ilk adımını oluşturabilir. Kooperatifler için gerekli olan sermayeyi bulmanın zorluğu, bu çabalardan kaçınılmasını gerektirmez. Kooperatif hareketin içinden sağlanabilecek mali kaynaklar yanında dışardan sağlanacak mali kaynaklarında önemi dikkate alınarak çalışmalar sürdürülmelidir.

Mevcut kaynak sağlama yollarının esnek ve iyi bir kombinasyonunu sağlamak, kooperatif hareket için olduğu kadar, tasarruflarını değerlendirmek isteyenler ve ülke ekonomisi içinde yararlı olacaktır.

Çalışmanın sonucu olarak, çok uluslu şirketlerle kooperatifleri karşılaştırdığımız zaman tespiti kolaylıkla yapabileceğiz. Özel firma kavramının tanımından dolayı çok uluslu şirketlerin karşılaştığı dezavantajlar, kooperatifçilik ilkeleri tarafından bertaraf edilecek ve kooperatif örgütler avantaj sağlayacaktır. Çok uluslu şirketlerin karşılaştığı en büyük eksiklik, kamu yararına çalışma konusunda göstermiş oldukları başarısızlıktır. Bu problem yalnızca çok uluslu şirketler için ve şimdi var olan bir sorun değildir. İster küçük aile şirketi olsun, isterse büyük dev şirket olsun, veya ister milli ekonomi sınırları içinde faaliyet gösterecek, isterse uluslararası olarak faaliyet gösterecek, bütün kâr amacı ile çalışan şirketler bu sorunla karşılaşmaktadırlar. Çok uluslu şirketlerin faaliyetlerinin hükümetler, uluslararası kuruluşlar üzerinde etkili olması bu şirketler üzerine yoğun araştırmaları başlatmıştır.

Sonuç olarak, yasa koyucular, iktisatçılar, sosyal siyasetçiler ve konu ile ilgili olanlar çok uluslu şirketlerle ilgilenmektedirler, bu şirketlerin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri kârları üyelerine dağıtmalarının veya yeni yatırımları için şirkette alkoymalarının toplum refahı üzerindeki etkilerini tartışmaktadırlar. Sonuç, çok uluslu şirketlerin toplam refahı, eşitsiz dağılımla azalttığı yolundadır. Yalnızca firma menfaatlerini düşünerek şirketi yöneten özel firma yöneticilerinin amaçları ile toplumun menfaatleri uyusmamakta, kamu oyunun beklentilerinin tersine gelişmeler olmaktadır.

Kooperatiflerin demokratik kontrol, kapitale sınırlı oranda faiz verilmesi ve üyelere risturn dağıtımı gibi ilkeleri kamu menfaatlerini korumaya yönelik olarak işlemektedir. Kısaca belirtmek istersek, kooperatifler organize ettikleri kesimin, çalışanların, tüketicilerin vs menfaatlerini korumaktadırlar. Kooperatif hareketin espriside bu özelliğinde yatmaktadır. Amaç zayıf olanların sınırlı kaynaklarının birleştirilerek etkin şekilde kullanımını sağlamaktır. Kooperatif işletmelerin politikasının üyeleri olan üreticiler, tüketiciler, çiftçiler ve çalışanlar tarafından belirlenmesi diğer bir özelliğini oluşturur.

Kooperatif işletmelerin başarılı olarak çalışması ve temsil ettiği kesimin menfaatlerini koruması, bu makalede bahsetmiş olduğumuz idari ve finansal sorunlarını çözmelerine ve kapasitelerini yükseltmelerine bağlıdır. Bunu sağlamaları aynı zamanda çok uluslu şirketlerle de başarılı şekilde mücadele etmelerini sağlayacaktır.